

LA PREHISTÒRIA POÈTICA
DE JOSEP MARIA DE SAGARRA

JORDI MALÉ,

UNIVERSITAT DE LLEIDA

Josep Maria de Sagarra va començar a anar a escola la tardor de 1899, als cinc anys, en concret al Colegio de San Estanislao de Kostka, a la ronda de Sant Pere de Barcelona, on tingué com a mestre el senyor Josep Corretger, Don José. Segons explica ell mateix en les *Memòries*, fou en aquest col·legi que «vaig enriquir copiosament la meua cultura poètica, començant a esgarrapar els clàssics amb un cert coneixement de causa i confegint uns poemes, dintre l'estil bucòlic, en els quals Títer, Melibeu i Menalcas, en versos relativament coixos, parlaven del blat de moro, de la llana dels bens i del cant de les mallerengues» (*Memòries*, p. 278). Aquesta és la primera notícia que tenim del jove Sagarra escrivint poesia i, si ens l'hem de creure, tenint en compte que va anar a les classes de don José fins al 1904 (any en què començaria el batxillerat), l'hauríem d'imaginar amb només vuit, nou o deu anys escrivint composicions bucòliques a imitació dels clàssics llatins. Però Sagarra incorre aquí en un dels diversos anacronismes que es troben a les *Memòries*, i tant l'escriptura d'èglogues com, sobretot, el primer contacte una mica consistent amb els clàssics cal situar-los uns pocs anys després, al batxillerat. Ara: que en les aules de Don José es va estrenar com a poeta, encara que fos entre les activitats escolars, sembla innegable atenent l'afirmació que fa al pròleg a la seva *Obra poètica*: «Es pot dir que als vuit anys vaig començar a escriure versos. Els meus primers exercicis foren adaptar al català poesies espanyoles, especialment faules» (Sagarra, 1947, p. xv).

Els dos primers cursos de batxillerat (1904-1905 i 1905-1906), entre els deu i els dotze anys, els va realitzar amb un professor particular, Don Magí Martí i Barjau, que el preparava (a ell i als seus germans) per examinar-se a l'institut de Reus, on les proves eren més fàcils que no a Barcelona. Durant aquells cursos, entre els deu i els onze anys, escrivia «indistintament en català i en castellà, amb la més irresponsable puerilitat, [...] èglogues pastorils, romanços heroics i peces que volien ésser teatrals. Aleshores els meus autors eren Verdaguer, Pitarra, Calderón, Núñez de Arce, Zorrilla i d'altres, en la més anàrquica confusió» (Sagarra, 1947, p. xv).

Com el mateix poeta reconeixrà, «el Senyor Martí i Barjau era perfecte, però la nostra vida de desvagats també ho era» (*Memòries*, p. 313). En constatar els seus pares la ganduleria a què els abocava aquell sistema d'instrucció, a partir del tercer curs (1906-1907) van decidir de dur-lo al col·legi dels jesuïtes del carrer de Casp. Allà és, ben segur, on va iniciar el tracte sovintejat amb els clàssics i on devia començar, als dotze o tretze anys, i amb un mínim de consciència, a compondre poemes a imitació dels seus models.

Cal tenir present, això no obstant, que la imitació poètica dels autors clàssics era un procediment que formava part de la instrucció que rebien els estudiants de batxillerat almenys fins al tombant de segle. Tots els futurs batxillers, doncs, havien de realitzar exercicis consistents en la redacció de composicions a imatge de les dels grans poetes llatins i en l'elaboració de discursos seguint els grans retòrics antics. Uns poemes i uns discursos que s'escriuien en llatí o bé en castellà (a banda dels d'assignatures de llengües). Així ho testimoniava, per

exemple, Agustí Calvet, *Gaziel*, que havia estudiat set anys abans que Sagarra al mateix col·legi dels jesuïtes (i amb el mateix professor de retòrica i poètica, el P. Esteve Moreu) i que amb tretze anys va escriure un poema èpic en octaves reials castellanes inspirat en la guerra dels bòers (*Gaziel*, 1979, p. 495-496).

En acabar-se els cursos al col·legi dels jesuïtes, hi havia el costum que els alumnes redactessin unes composicions per a cada assignatura i optessin al corresponent premi de final de curs. Aquell primer any al carrer de Casp, Sagarra el va passar sense pena ni glòria i sense destacar en cap disciplina. I a finals de la primavera de 1907, sense ganes, va presentar composicions (no sabem si en vers o en prosa) per als cursos de francès i d'història d'Espanya. I quina no va ser la seva sorpresa quan, el dia del lliurament de premis, el seu nom va sonar sengles vegades: una com a guanyador del premi a la composició de francès, i una altra per al de la d'història d'Espanya. Però la jornada victoriosa no s'acabaria aquí. S'atorgava també un premi anomenat *Carminis hispanici*, al qual optaven «els alumnes més granats» (*Memòries*, p. 318). Tot fa pensar que Sagarra no s'hi havia presentat. Tanmateix, a l'hora del veredicta va tornar a sonar el seu nom. La composició guanyadora era un poema en català dedicat a Guillem el Pilós i la llegenda de les quatre barres (no conservat), que el jove poeta havia escrit en octosíl·labs rimats. I qui el devia incloure entre els que optaven al premi era l'esmentat P. Moreu, tenint en compte que Sagarra li havia lliurat aquesta poesia uns dies abans, després que aquell benemèrit professor li descobrís casualment uns papers plens de versos i li demanés de veure'n més. Aquest poema, no conservat, va ser el primer de Sagarra que va obtenir un premi literari.

A la tardor de 1907, al començament del curs següent, el P. prefecte del col·legi va encomanar al premiat alumne Sagarra, arran de la visita que els havia de fer el bisbe de la diòcesi xilena de San Carlos de Ancud, Don Ramón Ángel Jara, una composició que enaltís «les virtuts personals i les facultats oratòries del reverend Jara». Alliberat d'anar a classe, al cap d'un dia va tenir enllestit un poema titulat «La Elocuencia» (tampoc no conservat), els dos primers versos dels quals transcriu a les *Memòries*:

Cual águila que cierne su vuelo en las alturas,
toca de la grandeza los límites, tu voz...

Un poema ple d'hipèrbats que, segons recordava el poeta, va fer molt d'efecte al bisbe xilè (*Memòries*, p. 325).

De mica en mica, Sagarra anava ampliant i enriquint les seves lectures de poetes. Un dels que més llegia als tretze o catorze anys era Rubén Darío (*Memòries*, p. 327). I de mica en mica, al marge dels clàssics que els feia llegir el P. Moreu (entre els quals, Shakespeare i Ariosto), va anar descobrint, juntament amb els seus companys lletraferits, Baudelaire, Verlaine, Carducci, D'Annunzio, Whitman, Kipling i Verhaeren. I, entre els catalans, Maragall, Alcover i Costa i Llobera —Verdaguer ja el sovintejava de petit (*Memòries*, p. 328). Aquestes lectures

realitzades durant el curs 1907-1908 coincideixen amb els darrers embats del Modernisme literari, amb les seves diverses tendències simbolista, decadentista, prerrafaelita i regeneracionista, la qual cosa mostra com els inicis poètics de Sagarra, com els del seu coetani Carles Riba, se situen encara dins el moviment modernista, en aquells anys de transició cap al naixent Noucentisme.

Devia ser als catorze anys —si ens creiem les *Memòries*— que Sagarra va sofrir el primer enamorament. La destinatària dels anhels sagarrians era la neboda d'un amic del seu pare, el qual visitaven de tant en tant. La noia era «una criatura que, com la Dama d'Aragó, “tenia la cabellera rossa” i, si no li arribava fins als talons, poc se n'hi faltava». A aquella criatura, li va dedicar uns versos (tampoc no conservats). Fou, però, un amor de lluny, ja que, segons ens diu, «durant un any i mig la vaig veure només dues vegades —perquè, la criatura, la tenien al pensionat del Sagrat Cor—, sense declarar-li, però, els meus sentiments. Després la cosa se n'anà de seguida a l'aigua» (*Memòries*, p. 335). Al marge, doncs, d'anar-se atapeint de lectures literàries i de compondre poemes a imitació dels clàssics, l'amor, com no podia ser altrament en un jove poeta com cal, va començar a esdevenir en ell un estímul per a la creació poètica.

El curs 1908-1909, amb catorze i quinze anys, va descobrir dos poetes que el van impressionar profundament: Pierre de Ronsard i André Chénier. Del primer, en va intentar traduir sonets, i del segon, en va imitar la manera classicitzant en compondre dos poemes llargs, un sobre Homer i un altre sobre Anacreont (tampoc no conservats). Aquests poemes escrits en català ens revelen com Sagarra s'anava inclinant progressivament cap a tendències classicistes. Sense oblidar, però, que simultàniament anava component una «gran quantitat de “lires”, tercines i sonets que feia en castellà» (*Memòries*, p. 339).

Un poema en castellà fou el que se li encarregà el curs següent (1909-1910), arran novament de la visita d'un bisbe al col·legi dels jesuïtes, el valencià Joan Josep Laguarda, a qui se li oferí una vetllada solemne l'1 de desembre de 1909, quan encara eren ben recents els fets de la Setmana Tràgica. Amb aquell encàrrec, explica el poeta, «havia de ficar-me a la gola del llop. Devia tractar el tema de la Setmana Tràgica i ponderar les grans virtuts del nou bisbe». Ell mateix explica com va compondre el poema: «Vaig expel·lir, doncs, un poema llarguíssim, usant de la retòrica i de l'estrofa que Don Gaspar Núñez de Arce havia explotat en poemes tan coneguts com “La Pesca” o “Un idilio”. La meua obra era un mamarratxo amb totes les penques, però d'una gran eficàcia i perfectament al gust de les orelles que havien d'escoltar-lo», això és, les dels jesuïtes i el bisbe (*Memòries*, p. 344). Sagarra no s'està de precisar, però, que, fora del col·legi i amb relació als convulsos fets esdevinguts, als seus quinze anys «representava l'element progressiu enfront de l'element reaccionari» (*Memòries*, p. 345).

Aquest gran «mamarratxo» en castellà a la Gaspar Núñez de Arce serà el primer poema de Josep Maria de Sagarra aparegut a la premsa, al número del 16 de desembre de 1909 de la publicació religiosa *Revista Popular*:

AL NUEVO PASTOR DE BARCELONA

Un día fue, Señor. ¡ay, nunca fuera!
En que la turba fiera
Del infierno soez se desbordaba,
Y al compás de su loca gritería,
La luz palidecía
Y el cielo entre las sombras se ocultaba.

Un día de tiniebla y de misterio,
En que mostró su imperio
El señor de los antros infernales,
Que lanzándose audaz sobre la tierra
Alzó pendón de guerra
Contra el Rey de las huestes celestiales.

Y su aullido feroz de ronco acento,
Sonó en el firmamento
Como retumba el trueno, en la batalla
Entre el cielo y la mar asoladora,
Cuando amenazadora
La tempestad en el espacio estalla.

Sus garras, con horrible desenfreno,
Vertiendo inmundo cieno
Tendió el monstruo, y holló bajo sus plantas,
La ley de Dios, y coreó la escena
De oprobio y sangre llena
Al báquico reír de las gargantas.

¡Días aciagos de llorosa historia!
¿Quién a vuestra memoria
De luto y muerte, de dolor y espanto,
No siente hervir como un volcán el pecho,
El corazón deshecho,
Y en los ojos raudal de acerbo llanto?

¡Horas de asolación! La turba impía
En loca algarabía,
Contra el cielo blandió su torpe espada;
¡Y el mundo vio con impasibles ojos,
Mil sagrados despojos,
¡Ay! rodar por la tierra ensangrentada!

¡Oprobio vil de que Santán blasona!
La noble Barcelona
Trocese en mar de incendio y de pillaje,

A los lascivos y revueltos sonos,
De lúbricas canciones
Que ebria y loca entonó la horda salvaje.

.....

¡Mas ya pasó... sus huellas ha marcado!
El pecho consternado
En ira estalla al contemplar tal ruina,
En santa ira, al ver así ultrajada,
Así vilipendiada
Y escarnecida la bondad divina.

Pero brilló en el cielo nueva aurora;
Su gracia protectora
Nuestra noche trocó en sereno día,
Pues de nuestros dolores apiadado,
A vos, noble Prelado,
Pastor de estos rediles os envía.

¡Ah! si visteis la luz de la mañana
En tierra valenciana,
Recordad, recordad que un fuerte lazo
Os une hoy con esta tierra hermosa,
Que un tiempo victoriosa
Se estrechó con la vuestra en fuerte abrazo.

¡Dichosos siglos en que andaba unida
La grandeza a la vida
A defender la causa del derecho!
¡Aquellos siglos de hombres más sinceros,
Más bravos caballeros,
De más robusto y generoso pecho!

¡Haga Dios que reviva dentro el alma
La suspirada calma!
¡Haga Dios con su brazo omnipotente
Que el poder de Satán se hunda y humille,
Y nuestra patria brille
Como el sol en las cumbres del Oriente!

¡Señor piadoso y justo! ¡Él nos envía
Una estrella por guía!
Hoy nuestro llanto y aflicción acaba:
Ya tenemos pastor que nos aliente
Y un caudillo valiente
Para la lucha con el mundo brava.

¡Y éste sois vos! Dignísimo Prelado
Que ha poco habéis pisado
Esta ciudad que de ideales vive,
Esta ciudad que se alza majestuosa,
Y que os tiende amorosa
Sus brazos hoy y en ellos os recibe.

Laguarda es vuestro nombre: ¡nombre bello!
Dulcísimo destello
De amor y paz que alegra nuestra vida:
Pues cuando el fuego del combate arda,
Seréis la digna guarda
De esta gran multitud a vos rendida.

Sed vos como Moisés, noble Prelado,
Tended vuestro cayado
De paz y de bondad sobre esta tierra,
Y se abrirán las olas corrompidas
Que ahogan nuestras vidas,
Y se hundirá el infiel que os hace guerra.

Y entonces triunfarán nuestros blasones:
Los fuertes corazones
Derretirán con su calor el hielo
Que los tiene amarrados y oprimidos,
Y en santo amor henchidos,
Irán cantando a la mansión del cielo.

Vuelen al Hacedor nuestros cantares
Que endulza los pesares,
Y los tormentos con amor corona;
Ya nació en nuestros pechos la alegría,
¡Feliz, feliz el día
Que os recibió la noble Barcelona!

A les *Memòries*, Sagarra recorda que durant el curs anterior (1908-1909) va presenciar al Teatre Eldorado tres actuacions de la companyia Zacconi, que representà sengles obres de Shakespeare: *La bisbetica domata* (versió italiana de *L'amansiment de l'harpia*, per dir-ho amb el títol que ell mateix posarà a la traducció que en farà anys després), *Otello* i *Hamlet*. D'aquesta última en va quedar tan entusiasmada, que va escriure un sonet sobre el personatge d'Ofèlia, que dedicà a l'actriu que l'interpretava, Cristina Bagni. I apunta que «el tal sonet fou la primera poesia meua que va conèixer Josep Carner, i al cap d'uns mesos me'l publicà Don Francesc Matheu a *La Il·lustració Catalana*» (*Memòries*, p. 339). Sagarra, tanmateix, s'equivoca d'any i de curs, perquè l'escenificació de *Hamlet* per la companyia Zacconi a Eldorado no s'esdevingué fins a partir del 25 d'abril

de 1910. I el poema «Ofèlia», que degué escriure poc després, no va ser publicat a *La Il·lustració Catalana* fins al 19 de març de 1911:

OFÈLIA

A Cristina Bagni

L'or dels blats adormits pàlidament lluïa,
les roses d'un roser ab quietut s'esfullaven,
y'ls raigs de l'alba lluna trista blancor ploraven;
el blat era un somrís en mitx d'una elegia.

El Geni de Britania ho veyà, y en son pit,
froment, roses, plorar de la lluna serena,
fortament palpità; era la santa ofrena
de la sanch de son cos del turment del esprit.

Els segles han passat; y aquella blanca rosa
en vostra fas he vist, y en la trena abundosa
que us devalla pel pit, el froment olorós;

no m'heu semblat pas dona, car éreu la Tristesà,
y vostres ulls de boja tenien tal bellesa,
que l'ànima de Shakspeare ha palpitat en vós.

46

Sagarra afegeix que «aquest sonet, i uns versos que durant el curs següent em féu publicar Lluís Valeri en una revista que en deien *La Revista Universitària*, em penso que són les dues primeres poesies meves, en català, que varen rebre els honors de la lletra impresa» (*Memòries*, p. 340).

El poema de la *Revista Universitària* (l'article no forma part del nom) va aparèixer al tercer número d'aquesta efímera publicació dels estudiants de la Universitat de Barcelona, del 15 de gener de 1910, i, tot i que porta com a títol «Glosa», al sumari de la pàgina inicial consta amb el títol «Les campanes»:

GLOSA

Jo vaig sentí una tarda, dut per remors llunyanes,
lo vers suau, filosòfic, que glosen les campanes!

La vida 's fon
s'en van
cantant,

los homes; deixen lo mon
plorant!
Rient
guayten sens por lo firmament
sens ovirar lo sol morent
qu' es pon!
Los dies com fulles que van cayent,
com flors qu' es van esfloran,
van passant!
Los homes com pètals que 's van marcint
van morint!
Y van naixent —y van cantant,
y van rient —y van plorant,
l'esperit content —lo cor dançant;
y en la dança de la vida tots units
dancen folls, la dança folla eternament,
sens mirar qu' els dies bells se van ponent,
y que treuen lo cap tèrbol, fent ganyotes tristes nits!

Som les velles campanes,
les velles sobiranes
del vell cloquer!
Y escoltem lo plor dels homes, plors y crits,
com se perden, com se fonen, com s'escampen en les nits
en la fosca misteriosa que cobeja l'ample vall,
la cançó freda y vibranta
que canta,
triomfal, forta y sonora nostra llengua de metall!

Tot mor!
tot mor!
Sols l'Amor
no pot morir
no pot finir
lo goig d'un cor!
Tot és fum!
Tot és vent!
S'alsa potent
l'esperit,
vers l'infinit,
triomfant ens guia
per la forsa misteriosa de la Santa Poesia!

Jo vaig sentí una tarda, dut per remors llunyanes,
lo vers suau, filosòfic, que glosen les campanes!

Aquest serà el primer poema en català de Sagarra que veurà la llum pública. I l'«Ofèlia» de *La Il·lustració Catalana*, el segon. Mentre que el sonet dedicat al personatge femení de Hamlet i escrit en alexandrins pot emmarcar-se perfectament dins el cànon modernista, amb deixos decadentistes i preraphaelites, «Les campanes», que combina versos llargs i curts, és una mostra interessant de poesia d'una certa tendència reflexiva, en tractar del sentit de la vida, per damunt de la qual triomfen, romànticament, l'amor i «la forsa misteriosa de la Santa Poesia».

A principis de 1910, Sagarra va contreure un paratífus que el va tenir convalescent un parell de mesos. En l'endemig es va esdevenir l'estrena a París, el 7 de febrer, de l'obra de Rostand *Chantecler*, que ell esperava amb candeletes, admirador com era del poeta i dramaturg del *Cyrano de Bergerac*. La peça va ser publicada en cinc números de *L'Illustration*, que va poder llegir, i, entusiasmat per aquells versos, sense saber que l'obra havia estat un fracàs, va escriure tres sonets en elogi de la peça (dels quals no sabem res), que va tenir la pensada d'enviar a l'adreça del teatre parisenc en què es representà —la qual cosa permet deduir que els devia escriure en francès. Inesperadament, al cap de vint dies va rebre una carta manuscrita del mateix Rostand en què li agraià la seva tramesa poètica (*Memòries*, p. 349).

48

El darrer poema de què Sagarra ens dóna notícia just abans de deixar els jesuïtes per anar a la universitat és el que va escriure per acomiadar-se del col·legi del carrer de Casp, titulat «Palabras de amor, y adiós!», poema que, segons li van retreure alguns companys i el P. prefecte, va recitar amb un excés d'afectació, a la manera —es comparava el mateix Sagarra— de l'actriu i rapsoda russa nacionalitzada argentina Berta Singerman (*Memòries*, p. 352).

D'aquell 1910 és, també, un quadern de cent cinc sonets titulat *De l'hort de Mnemosyne*, que sí que s'ha conservat, i que devia formar part d'un conjunt més ampli de sonets, d'uns tres centenars, que Sagarra va posar a les mans de Josep M. López-Picó perquè en fes una tria amb vista a la seva edició en volum (Font, 1933, p. 42). Al final, però, per prudència, optà per no tirar-ne endavant la publicació (*Memòries*, p. 477-478).

A la tardor de 1910 Sagarra va iniciar els estudis de dret a la Universitat de Barcelona, amb la vista posada en la carrera diplomàtica. I al cap de dos mesos d'iniciat el curs es va veure embolicat en una de les bullangues que de tant en tant muntaven els universitaris. Arran d'un article publicat al diari lerrouxista *El Progreso* en què es malparlava de les dones catalanes, diversos estudiants van anar a veure el governador civil d'aleshores, Manuel Portela Valladares, que no va trigar a aviar-los. Els estudiants de medicina van convocar, llavors, un míting de protesta al Clínic, al qual es van afegir estudiants de dret, entre els quals Sagarra i el seu amic Estanislau Duran i Reynals. La con-

centració va acabar amb enfrontaments amb la policia, i amb Sagarra i altres joves detinguts a la Delegació del carrer de Provença. Val a dir, explica el poeta, que «la sensació d'estar detinguts [...] en lloc de produir-nos un gran disgust, ens provocà una excitació especial i una manifesta tendència cap a la xerinola». Per entretenir-se dins la Delegació del Govern, es dedicaren «a improvisar curses de toros, orfeons populars, i jo i uns quants miràrem de fer unes escenes del *Tenorio*». I afegeix: «Com que la cosa no reeixia del tot, em vaig dedicar a escriure uns sonets burlescos a les autoritats i als companys allí detinguts. El primer que va rebre fou l'agent Silánez, que, tractat amb una retòrica recargolada i obscena a la manera del Buscón de Quevedo, va quedar positivament servit» (*Memòries*, p. 369). Aquests sonets, fossin escrits en castellà o en català, constituïrien una de les primeres mostres del vessant burlesc i satíric del Sagarra poeta.

I al costat d'aquestes composicions de to festiu, era capaç d'escriure un poema dedicat a la Mare de Déu dels Dolors, que Carner li publicà a *La Veu de Catalunya* dins una pàgina especial dedicada a «Dijous i Divendres Sant» el vespre del 12 d'abril de 1911 (*Memòries*, p. 422):

ESTANCES A NOSTRA DONA DE LES DOLORS

La Rosa Blanca en el deliri
de son gran dol esmaperdut
és tota roja del martiri,
y té un aroma inconegut.
No l'ha marcida la vellura,
ni ha sigut laça del turment,
y ara com may és fresca y pura,
y ara com may és resplendent,
y ara com may és sa figura
l'as de la Gràcia transparent.

¡Oh Nostra Dona embadalida,
tota nafrada de dolors,
que de set glavis sou punyida,
y en vostre esguart, que es lluminós,
guaiteu l'últim alè de vida,
quan la claror al món s'ha fos!

Aquella Faç que s'us decanta
ab la mirada de la mort,
¿no fou la viva Faç brillanta
la Faç serena del Sant Fort?

¿Com no esteneu les mans nevades
envers del cel que's torna gris?

¿Com no us responen concertades
totes les veus del Paradís?
¿Si sou tan alta y sou tan bella,
Espill, Rubí, Gemma y Diamant,
si sou l'Intacta Maravella,
si us pervingué l'Esperit Sant?

Santa Madona embadalida,
¿per què'l clam vostre no és oït?
¿Per què no us lleven la ferida
que us feren set glavis al pit?

Lliri entre carts ha tret florida.
¡Oh, qui'l pogués anâ a copçar,
y dins del vas ple de la vida
vegés ses fulles ufanar!
Lliri entre carts d'Amor tremola,
en el seu càlzer reb la sanch,
plor de rubins que s'hi escola
y's transparenta dins lo blanch.

Santa Madona embadalida
tota nafrada de dolors,
que de set glavis sou punyida,
¡mireume ab un esguart pietós!

La Nostra Seu s'és adormida,
entra la fosca a la ciutat,
l'ànima resta atemorida
d'esgarrifances de pecat;
la carn, que és feble y és ardenta,
com surt del fanch, vol tornâ al fanch,
l'ànima és pura, y l'alimenta
suau odor de lliri blanch,
lliri entre carts sa blancô ostenta
ab tot el càlzer ple de sanch.

La Ciutat és desapareguda,
sento tansols una oració,
l'ànima'm vetlla, y ara es muda
d'una sublim contemplació.

Devant mos ulls de visionari
s'escorre'l vel del infinit,

y veig les ombres del Calvari,
y veig el JUST en creu occit.

Y us veig, Madona embadalida,
tota nafrada de dolors,
que de set glavis sou punyida,
y veig el vostre esguart pietós.
Y veig la terra atemorida,
veig com devé'l froment sagnós,
y en la pomera beneïda
el corch dins del fruit saborós.

Veig com la grisa Mort s'escapa
de tot cadavre, y ab dalit
la nova vida s'hi arrapa
sota la carn del cos podrit.

Veig que la terra s'embriaga
ab un torment indefinit,
y com si el cel ab una daga
li hagués el ventre mitg-partit,
y de la nafra palpitanta
n'ix una flama que se'n va,
n'ix una flama agonitzanta
on s'hi ha abrusat el món pagà.

.....

Oh, Nostra Dona embadalida,
aquell turment en mi ha passat,
y ara mon ànima entristida
guaita la vostra soletat.

Ara les coses s'enfosqueixen,
y entre les ombres de la nit,
aquells set glavis resplendeixen
com set diamants en vostre pit.

Les «Estances a Nostra Dona de les Dolors» estan escrites amb una retòrica més implacable que no impecable, amb gran profusió d'anàfores i d'imatges tant escatològiques com referides al patiment de Maria, i amb algun recurs sorprenent, com ara anomenar ausiasmarquianament la Mare de Déu «Lliri entre carts».

Fou també a través de Carner que Sagarra va rebre els seus primers emoluments com a poeta, per bé que no pas com ell de ben segur hauria imaginat. De fet, va ser la víctima —bé que aquest cop crematísticament recompensada— d'una de les facècies de l'autor d'*Auques i ventalls*. Un senyor de Terrassa que treballava per a un fabricant anomenat senyor Marcet va anar a veure Carner

perquè li escrivís cinc sonets que volia dedicar a sengles fills d'aquest senyor Marcet «en agraïment de les seves infinites bondats». Carner li va replicar que no tenia temps per a una feina tan important però que coneixia un magnífic poeta que ho faria, i que no era altre que Sagarra. Aquest, sense voler-ho, es va trobar embolicat en l'afer i, finalment, va acceptar els vint-i-cinc duros —a cinc la peça— per fer els sonets encarregats per aquell «sòmines [...], que feia la impressió d'un gran curt de gambals». «Al cap de dos dies», explicava l'escriptor, «jo havia cantat com un rossinyol i perpetrat cinc infàmies de catorze versos cada una. El terrassenc deixà anar quatre llàgrimes, en veure que jo havia interpretat d'una manera tan justa els seus sentiments, i em va pagar com un senyor» (*Memòries*, p. 422-423).

Dins el procés de formació de tot jove poeta català de començament de segle, un pas ineludible era acudir a la casa de Don Joan Maragall per a ser-li presentat. I així ho va fer Sagarra, de la mà també de Carner, el primer diumenge d'abril de 1911. Duia a la butxaca les dues poesies «que em feien més feliç»: «La dona d'aigua» i «L'Hostalera». De l'una i de l'altra en transcriu quatre versos a les *Memòries*, que són els únics que se n'han conservat (*Memòries*, p. 431). Val a dir que «La dona d'aigua» el va presentar als Jocs Florals de Barcelona l'any 1911; més endavant, a les *Memòries* (p. 486), apuntarà que li van concedir una menció honorífica per aquest poema, però no consta pas així al llibre dels Jocs d'aquell any, bé que sí que es fa esment d'aquest poema («La dona d'aygua», presentat sota el lema «*Pax*») entre les composicions rebudes (Jocs 1911, p. 9).

Els primers versos de «La dona d'aigua» eren «d'una desvergonyida filiació maragalliana», reconeixia el mateix poeta, en contrast amb els restants, que «resultaven molt més forçats i més inhàbils»:

Té la pell bruna i el cap ros;
guaita a l'entorn, i ho veu serè,
i ho veu així, i no sap per què
tot és tan clar i tan lluminós (*Memòries*, p. 431).

La composició estava basada, a més, en un article de Maragall del mateix títol (publicat a la *Revista Catalana* el 9 de desembre de 1909). «L'Hostalera», per la seva banda, era un poema «d'un còndid sensualisme desbordat», amb tot de «líriques procacitats»:

Bona nit tingueu, senyora hostalera!
Si esteu tota sola, obriu-me corrents,
que el vent es rebolca per la torrentera
i dalt les teulades fa batre les dents (*Memòries*, p. 431-432).

Seria, aquesta, una les primeres mostres de la tendència eròtica en la poesia sagarriana, manifesta en alguns dels seus llibres de *Cançons* i, sobretot, a *La rosa de cristall* (Malé, 2009).

Poc després de la visita a Maragall, al número de l'11 de juny de 1911 de *La Il·lustració Catalana*, va aparèixer publicat un nou poema de Sagarra: «Sonet pera la Reyna Mercè de Montoliu y de Duràn», que no va més enllà de ser una poesia galant amb imatges més aviat convencionals, dedicada a la qui fou proclamada reina dels passats Jocs Florals barcelonins (en els quals no fou premiat):

SONET PERA LA REYNA MERCÈ DE MONTOLIU Y DE DURÀN

Tarde de festa riu serenament,
y a tots els pits la serenó's dilata;
rosa de foch en vostra fas esclata;
y'l sol tremola perquè va a ponent.

Del tremolor no haveu parat esment,
y ohiu ab goig la magna serenata;
oblideu que la vida sia ingrata
perquè us don juvenesa l'ardiment.

Reyna, salut! Jo us faig aquesta ofrena
d'una copa de vi qu'és odoranta,
y és roja com al sanch y du alegria,

perquè esguardeu la vostra fas serena,
y dins del vi tota sereu brillanta
com el clavell qu'en vostre pit floria.

Els següents versos dels quals tenim notícia estan relacionats amb la publicació, l'any 1912, de l'obra de D'Annunzio *Le canzoni della gesta d'oltramare*. Sagarra va adquirir un exemplar d'aquest poemari de caràcter patriòtic, compost arran de l'expedició italiana a Líbia del 1911 en plena expansió colonial, i s'hi va inspirar per compondre unes «Odes mediterrànies» (no conservades), escrites en tercines igual que els poemes dannunzians (*Memòries*, p. 477). Malgrat que alguns companys li van proposar de fer-ne una *plaque*, li va semblar més prudent no publicar-los, talment com s'havia negat a publicar els sonets triats per López-Picó. «Encara que sembli estrany», explica Sagarra, «perquè la meva inconsciència era fabulosa, jo vaig ser dels qui saben esperar, i abans d'engegar el meu primer llibre m'hi vaig mirar molt» (*Memòries*, p. 478).

Durant el segon curs universitari (1911-1912), va descobrir la poesia d'Antonio Machado i la de Juan Ramón Jiménez. I és que, en aquests primers anys a la universitat, va llegir més que no pas escriure, abocat com estava, ens diu, «a devorar llibres, coneixences, amistats, espectacles», i «a caçar a tot moment i en qual-sevol local el botí directe dels coneixements i engruixir el meu magatzem de material humà» (*Memòries*, p. 479).

Això no li va impedir, però, l'abril de 1912, de tornar a presentar-se als Jocs Florals barcelonins. I per primer cop hi va ser premiat: el seu poema «La celestial ametista» va obtenir el tercer accèssit a la Viola d'Or. Es tracta d'una composició arromançada, escrita en octosíl·labs, de tema religiós, basada en un episodi explicat al *Recull de eximplis e miracles* publicat per Marià Aguiló el 1881:

LA CELESTIAL AMETISTA

Quam admirabile est nomen tuum.

Se n'és entrat un mendicant,
brasseja pres com de follia;
té l'ull encès y sanguejant
y és mal olent de llebrosia.
Se n'és entrat un mendicant
dins de la Seu. ¿Qui l'en treuria?
A les beguines dóna espant,
y a tothom qui la missa ohia.
Se n'és entrat un mendicant,
no du barret ni vestidura,
té l'esperit llampeguejant
y'l cos tot ple de podridura.
Tots els canoges van corrent,
nobles y la menestralia,
y'ls escolans se'n van rient
adintre de la sagristia,
y'ls uns als altres van dient,
—El foll senyor d'ahont vindria
tot llatzerat y mal olent
y tot podrit de llebrosia?—

El senyor bisbe està oficiant.
—A què'l trahut? —els preguntava,
y gloriós el mendicant
envers del bisbe caminava.
—Oh germà meu, no hages afront,
car lo que fas és cosa brava;
quan Jesuchrist anà pel món
també la almoyna demanava.
Oh germans meus que haveu paüra
del mendicant desnú y masell,
aquest vestit de podridura
encar el fa més gran y bell.
Sutza dueu l'ànima vostra
més que'l mesell empeguehit;
si li podeu escupi'l rostre,
escupirà vostre esperit.

Y l'ànima és lo que Déu mira,
del cos ni en para sols esment,
l'ànima és com la guspira,
el cos és cendra y llanguiment.—
El bisbe tals rahons els deya
com un sant pare illuminat,
y una llum d'or li mitx-somreya
al llabi en flor sense pecat.

El mendicant axí respon:
—Monsenyor, que us sia lloada
vostra paraula regalada
com l'aygua fresca d'una font!
Oh Monsenyor, tingau pietat
del meu dolor y ma sutzura,
torcau senyor ma podridura,
jo us ho deman per caritat;
jo us ho deman perquè no mòria,
feuhu anc que tot us ho aborrís,
feuhu, senyor, que haureu més glòria
en la lugor del paradís.—

Y tot el poble s'ho mirava,
y'l senyor bisbe alsava'l bras,
y ab el ruquet de lli torcava
la podridura de la fas.
—Oh Monsenyor, m'és dolorida
la nafra nua ab el ruquet,
la llengua vostra sia servida
y un paradís jo vos promet;
llevi la nosa qu'atormenta
a un pobre vil y pecadó'
la llengua qui és tan amatenta
al evangeli y al sermó,
la llengua que us és regalada
en una taula d'abundor
y ha tocat l'Hòstia Consagrada
qu'és el cos de Nostre Senyor.—

Y tot el poble s'ho mirava,
y en una gran humilitat
el senyor bisbe li torcava
ab la sua llengua'l cos nafrat.

Però llavors, oh maravella,
oh sant miracle de claror!
cau un diamant com una estrella
dintre la boca del Pastor.

Y'l mendicant, ple de bellesa
 com may a ningú s'haja vist,
 car abscondia sa pobresa
 nostre Senyor Déu Jesucrist!
 La cabellera esbarriada
 devingué un astre fulgurant,
 la carn podrida y llatzerada
 fou tota blanca y odorant;
 de tanta llum com irradiava
 orbs van quedar d'encantament,
 y'l Senyor Déu al cel pujava
 per un camí de flors d'argent.

Tots els fidels s'agenollaren
 y colpejaren els seus pits,
 d'amor diví s'incendiaren
 y hagueren goigs may més sentits,
 y les campanes repicaren
 durant tres dies y tres nits.

De l'estiu de 1912 Sagarra ens diu que, entre les seves lectures poètiques, destacava la de Leopardi, que era «el meu poeta» (*Memòries*, p. 509). I afegeix que va confegir diversos poemes, probablement d'inspiració leopardiana, un dels quals «se salvà fragmentàriament, en el que duu per títol “L'home que llaura”» (*Memòries*, p. 509), que encapçalarà el seu *Primer llibre de poemes* (1914).

I arribem a finals de 1912, en què s'esdevé un fet clau en l'evolució literària i personal de Sagarra: el viatge a Itàlia, on va passar un mes i mig amb els seus germans i el seu pare. Aquell viatge, explica el poeta a les *Memòries*, fou «la il·lusió més completa i més rica de la meva existència, satisfeta amb una absoluta netedat». I sentenciava: «fou una acadèmia de tanta vida i de tanta suggestió que, el que jo hi vaig aprendre, ho puc posar dalt de tot dels meus coneixements» (*Memòries*, p. 555).

La primera escala del viatge fou a Roma (visita al Papa inclosa), on Josep Pijoan sovint li va fer de guia. La segona, de només deu dies, fou a Nàpols. I la tercera, a Florència. Sagarra recorda que feia quasi dos mesos que no havia escrit cap poema, excepte unes tercines (que no es conserven) inspirades en un breu episodi, de només set versos, del *Purgatori* dantesc: el de Pia dei Tolomei, aquella dona l'esperit de la qual demana a Dant que quan torni al món es recordi d'ella i de la seva trista fi, morta pel seu marit no se sap per quina causa (*Memòries*, p. 549). D'aquest episodi el traductor de la *Divina comèdia* escriurà anys després, dins les notes en què comentava l'obra de l'autor florentí: «Poques vegades el nostre poeta arriba a tal meravella de concisió i de transparència i al mateix temps de perfumat misteri!» (Alighieri, 1986, II, p. 275).

Sagarra ens informa que durant el seu viatge italià havia comprat els quatre volums dels *Laudi* de D'Annunzio —autor que ja sabem que llavors el fascina-

va—, tota l'obra poètica de Carducci i algun volum de Pascoli. I que passejant per Florència i contemplant els seus marbres recitava de memòria versos de Carducci i d'Ariosto, mentre sentia una «febre que m'agitava el pensament» i preveia que «els primers versos que em vinguessin a la punta de la ploma serien conseqüència de la lliçó inefable que a cada moment em pessigava» (*Memòries*, p. 549). Aquests versos no van trigar a venir: a la seva cambra de l'Hotel Baglioni, al davant de Santa Maria Novella, va escriure'n una cinquantena «de motiu netament florentí», que «responien a emocions immediates» (*Memòries*, p. 550). No sabem com eren aquests versos. Però tenint en compte, d'una banda, el context vital en què van ser escrits, en ple viatge italià i dins l'ambient artístic renaixentista de Roma i Florència, i, d'altra banda, el context literari, amb un jove Sagarra imbuït de lectures de poetes clàssics i classicitzants, hauria pogut començar, en aquest punt de la seva trajectòria, una aventura que l'hauria dut cap a una poesia de ressons classicistes, ben acordada amb la d'altres autors coetanis emmarcats dins les directrius del Noucentisme.

Tanmateix, Sagarra va esquinçar immediatament aquells versos, que van semblar-li «pèssims». I, «després d'una breu divagació», tot mirant per la finestra «els finíssims campanars de Santa Maria Novella», va agafar la ploma i, «sense tenir una idea clara del que anava a escriure», li van sortir aquests altres versos:

Joan de l'Ós passava pel camí,
s'asseu i escalfa al sol les dues mans
que estiraven les barbes dels gegants.
Ja se n'arrenca un brot de romaní,
i li diu: «Romaní, bon romaní,
per aquella virtut que Déu t'ha dat
no em diries on és el goig perdut,
tu que ho saps tot i ets ple d'humilitat?»
Joan de l'Ós és vell i geperut
i es decanta a la font per veure's bé,
i tot esgarrifat s'hi mira i crida
la força que no té, i li sembla mentida.
Joan de l'Ós camina dropament
i vol fer creure encara que és valent... (*Memòries*, p. 550).

Ell mateix explica, llavors, el que li esdevingué:

I aquí em vaig aturar, però no vaig estripar el que havia escrit. Al contrari, se'm presentà la sensació que guaitant el marbre de Santa Maria Novella m'havia trobat a mi mateix, pel camí més modest i més directe. Aquells versos no eren absolutament nous dintre la meua manera d'escriure, però em semblà que tenien una claredat, una simplicitat i una seguretat d'expressió que jo no havia pogut produir fins a aquell moment, i, com a conseqüència, aquells versos anul·laren totes les meves provatures anteriors. Moltes vegades un escriptor s'enganya a ell mateix, i una criatura inexperta com jo era aleshores corria encara

molt més el perill d'enganyar-se. Però jo recordo que un sentiment d'absoluta confiança s'apoderà de mi, i semblà que la lliçó de Roma i les paraules de Pijoan m'arribaven encara molt més a la vora del cor, en el moment que una sinceritat gairebé inspirada m'obligava a escriure una cosa que no tenia res a veure ni amb Pijoan ni amb la lliçó de Roma (*Memòries*, p. 550-551).

Aquests versos sobre Joan de l'Ós, que, certament, es trobaven ben lluny dels marbres florentins i de la poesia classicitzant de D'Annunzio i de Carducci, i que entroncaven amb la poesia popular i li infonien nova saba, marcaran la primera orientació que havia de prendre la producció poètica sagarriana. Una orientació que desembocarà en la publicació, dos anys després, el 1914, del *Primer llibre de poemes* (del qual forma part «Joan de l'Ós»), i que seguirà en *El mal caçador* (1916), *El comte Arnau* (1928), *El poema de Nadal* (1931) i *El poema de Montserrat* (1956).

Cal preguntar-se, és clar, d'on van sortir aquests versos, això és, si va haver-hi alguna influència externa que el pogués a escriure'ls. I aquesta influència hi va ser, i Sagarra n'ha deixat testimoni en tres llocs diferents: la lectura del llibre de relats *Els lligams invisibles*, de l'escriptora sueca Selma Lagerlöf (Premi Nobel de Literatura el 1909), llibre que el seu company universitari Francesc Martorell li havia regalat o deixat a Roma, on havien coincidit. Val a dir que, més que no pas rebre'n una influència directa, va ser el fons de llegendes populars sueques en què es basen les narracions de Lagerlöf l'esca que encengué en l'esperit de Sagarra l'impuls de poetitzar la nostra rondalla popular de Joan de l'Ós i encetar, així, una nova via poètica.

Aquest recorregut per la prehistòria poètica de Josep Maria de Sagarra ens mostra com les diverses tendències en què s'anirà desplegant la seva obra poètica al llarg dels anys d'alguna manera ja es manifestaven embrionàriament en aquesta època de preadolescència. Perquè els versos de «Joan de l'Ós» prefiguren la seva vena poètica popular i narrativa que s'anirà perfilant amb *El mal caçador* (1916) i *El comte Arnau* (1928). I els poemes religiosos d'aquest primer període, tot i que molts fets per encàrrec, són un primer indicatiu de la temàtica transcendent i de motius cristians que aniran apareixent en la producció sagarriana, com al *Primer llibre de poemes* (1914), a *Cançons d'abril i de novembre* (1918) i a *El poema de Nadal* (1931). I aquella composició de la *Revista Universitària*, «Les campanes», anuncia alguns dels poemes lírics de mena més reflexiva i consirosa presents tant a les *Cançons d'abril i de novembre* com a les *Cançons de taverna i d'oblit* (1922) i a les *Cançons de totes les hores* (1925). I en la poesia galant i intranscendent dedicada a una reina dels Jocs Florals s'hi covava el Sagarra que, un cop descoberts la Costa Brava i el cap de Creus, i posteriorment la Polinèsia, escriurà les *Cançons de rem i de vela* (1923), *Àncores i estrelles* (1936) i *Entre l'equador i els tròpics* (1937). I l'erotisme incipient d'aquell poema perdut que llegí a Maragall, «L'Hostalera», s'expandirà en les composicions de *La rosa de cristall* (1933), on també resso-

naran aquells versos d'amor del seu primer enamorament. I els sonets burlescos confeigits mentre estava detingut per la policia esclataran en la poesia humorística i satírica que no deixarà mai de compondre. I totes aquestes tendències, amb més o menys presència, culminaran finalment en la monumental obra *El poema de Montserrat*, acabat el 1945 i que representa el darrer estadi de l'obra poètica de Josep Maria de Sagarra.

BIBLIOGRAFIA

- ALIGHIERI, Dante (1986). *Divina Comèdia*. Vol. I i II. Trad. de Josep Maria de Sagarra. Barcelona: Edicions 62. [Reprodueix l'edició d'Alpha de 1955]
- CAMPS, Assumpta (2010). *El Decadentismo italiano en la literatura catalana*. Berna: Peter Lang.
- FONT, Melcior (1933?). *Josep M.ª de Sagarra*. Barcelona: Llibreria Catalònia (Quaderns Blaus. La Nostra Gent)
- GAROLERA, Narcís (1996). A: SAGARRA, Josep M. de. *Obra completa*. Vol. 3: *Poesia 3*. València: 3i4, 1996, p. 7-9.
- GAZIEL [Agustí Calvet] (1979). *Tots els camins duen a Roma: Història d'un destí 1893-1914*. A: *Obres completes (Obra catalana)*. A cura de Tomàs Tebé. Barcelona: Selecta, 1970.
- Jocs 1911 *Jocs Florals de Barcelona 1911*. Barcelona: Estampa La Renaixença, [1911].
- Jocs 1912 *Jocs Florals de Barcelona 1912*. Barcelona: Estampa La Renaixença, [1912].
- Jocs 1913 *Jocs Florals de Barcelona 1913*. Barcelona: Estampa La Renaixença, [1913].
- MALÉ, Jordi (2009). «Un poeta postsimbolista ben poc conegut: la reflexió amorosa a *La rosa de cristall* de Josep M. de Sagarra». *Caplletra: Revista Internacional de Filologia*, 47, p. 9-39.
- Memòries* SAGARRA, Josep M. de (1964). *Memòries*. Barcelona: Aedos, 1964. [Tot i ser una segona edició, pòstuma, constitueix una simple reedició de la primera, de 1954, amb l'afegit d'algunes mostres epistolars]
- SAGARRA, Josep M. de (1947). «Vint-i-cinc anys de poesia». A: *Obra poètica*. Barcelona: Selecta, p. XI-XLIX. [Pròleg]